

teachers of music, from the perspective of gender hike in the learning process. Identified the principal regulations, functions, tasks, successful implementation of advanced concepts and proposed on this basis, conditions for the formation of professional readiness of future teachers.

Key words: the gender paradigm, gender approach, professional commitment, a «hidden curriculum», egalitarian relationships, gender awareness, gender analysis, principles and conditions for training.

УДК [378.147+37.013.43]:78

В. В. Григор'єва

Бердянський державний педагогічний університет

ЗМІСТОВІ ТА СТРУКТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

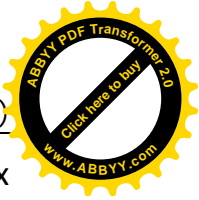
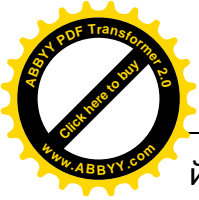
У статті обґрунтовано необхідність формування у майбутніх учителів музики художньо-педагогічної культури як інтегральної якості особистості. Відзначено роль мистецтва з його поліфункціональним та культуротворчим впливом у процесі гуманістичної спрямованості особистості майбутнього спеціаліста та формування його естетичного тезауруса. Запропоновано структуру зазначеного феномену, що складається із трьох компонентів – аксіологічного, технологічного та індивідуально-творчого.

Ключові слова: *учитель музики, художньо-педагогічна культура, професіоналізм учителя, гуманістичний потенціал мистецтва.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі становлення національної системи освіти в Україні значно актуалізується проблема професійної підготовки майбутніх педагогів, здатних сприймати, розуміти і створювати матеріальні й духовні цінності.

Перехід суспільства до ринкової економіки визначив появу ринку праці з його досить високими вимогами до рівня кваліфікації педагогічних кадрів. Це положення загострює проблему підготовки конкурентоспроможних фахівців, але не знижує вимог до їх загальної, професійної та художньо-естетичної культури. Саме у змісті діяльності педагога закладені значні потенційні можливості для виховання культурної особистості. Учитель, якому притаманні культурні якості особистості, найбільш конкурентоспроможний на освітньому ринку праці. Отже, нові тенденції інтелектуального й духовного відродження суспільства зумовлюють необхідність у підготовці висококваліфікованих фахівців, зокрема вчителів музики, професіоналізм яких відповідає потребам сучасної школи.

Важливість розв'язання цієї проблеми обґрунтовується положеннями Національної доктрини розвитку освіти, Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття), «Концепції національного виховання», «Концепції громадянської освіти в Україні», в яких достатньо чітко сформульовані основні завдання: підготовка нової генерації педагогічних кадрів; підвищення їх професійного і загальнокультурного рівня; відтворення

й трансляція культури і духовності у всім різноманітті вітчизняних і світових зразків; пріоритетність загальнолюдських цінностей; збереження й збагачення культури українського народу; формування цілісної, всебічно розвинутої особистості.

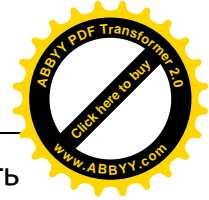
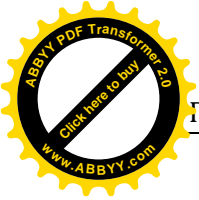
За таких умов виховання нової генерації майбутніх учителів музики, здатних залучити молоде покоління до спілкування з мистецтвом, значною мірою залежить від формування їх художньо-педагогічної культури, яка посідає одне із провідних місць у процесі професійного становлення особистості. Саме без цієї професійної якості неможливо уявити компетентність майбутніх педагогів-музикантів, яка, як зазначено в Законі України «Про вищу освіту», відображає їх ціннісні орієнтації і визначає здатність задовольнити особистісні як духовні, так і матеріальні потреби.

У сучасних умовах посилюється роль мистецтва у розвитку культурного потенціалу суспільства, що актуалізує проблему формування художньо-педагогічної культури особистості і пронизує всі щаблі загальної і професійної освіти. Перспективи її гуманізації багато в чому визначаються ступенем проникнення гуманістичних цінностей, теорій і технологій мистецтва в систему професійної підготовки вчителя. Значущість художньої компетентності для професіонала пояснюється тим, що мистецтво «пробуджує особливий різновид критичної уяви та створює мову символічної комунікації, необхідної для створення культури будь-яких інститутів», «змушує звертати увагу на якість, виразність, жвавість та устрій середовища» [5, 52].

Аналіз актуальних досліджень. Різні аспекти проблеми формування загальної художньо-педагогічної культури особистості досліджувалися у працях філософів (В. Андрущенко, В. Журавльова, М. Каган, Л. Когана, А. Лосева, Ю. Фохт-Бабушкіна та ін.); психологів (Б. Ананьєва, Л. Виготського, А. Леонтьєва, Б. Мейлаха, С. Рапопорта, В. Роменця та ін.); педагогів (А. Бойко, В. Бутенко, В. Ванслова, М. Гончаренко, І. Зязюна, Н. Криловой, М. Лещенко, Л. Луганської, А. Лугів, Н. Миропольської, О. Рудницької, Г. Шевченко, та ін.).

Проблема формування педагогічної культури вчителя музики досліджувалася у працях Е. Абдулліна, Ю. Алієва, Л. Арчажнікової, Б. Бриліна, В. Бутенка, А. Гордійчука, В. Дряпіки, Д. Кабалевського, Л. Коваль, С. Мельничука, І. Мостової, Г. Нестеренко, Г. Падалки, Л. Рапацької, О. Ростовського, О. Рудницької, А. Сохора, Л. Хлебнікової, Г. Ципіна, З. Яропуд та ін. У працях вчених висвітлено зазначену проблему в контексті музично-естетичної підготовки студентів, їх музично-творчої діяльності, формування професійно-педагогічного інтересу до музичної творчості, самореалізації у відповідній музично-виконавській діяльності та інші питання.

Мета статті – визначити зміст та структуру художньо-педагогічної культури майбутнього вчителя музики як інтегральної якості особистості.

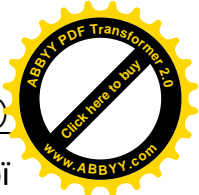
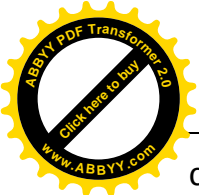
Виклад основного матеріалу. Педагогічну культуру деякі автори трактують як інтегральну якість особистості вчителя, що проектує його загальну культуру в сферу професії. У це поняття вкладається синтез високого професіоналізму, володіння методикою викладання, а також наявність культурно-творчих здібностей та розвинуте педагогічне мислення.

В. Бенін визначає педагогічну культуру як інтегративну характеристику педагогічного процесу, що включає єдність безпосередньої діяльності людей з передачі накопиченого соціального досвіду й результати цієї діяльності, закріплені у вигляді знань, умінь, навичок й специфічних інститутів такої передачі від одного покоління до іншого [1]. Таким чином, автор пропонує вважати системоутворюючим елементом педагогічної культури педагогічну діяльність. На думку дослідника Є. Гармаш, у ній проявляються три форми культурної діяльності людини. Перша форма – культуротворча діяльність педагога, яка спрямована на створення особистості вихованців і самою своєю суттю є творчою, як і культуротворча діяльність робітників, творчість яких пов'язана з виробництвом матеріального продукту. Друга форма – оволодіння людиною системою культурного багатства. Третя група прояву людських сил у культурі – практичний прояв людиною власної культури у безпосередньому культурному бутті. У результаті оволодіння певним багатством і цінностями людина стає культурно розвинутою та багатою [2].

Цілісне уявлення про педагогічну культуру подано у фундаментальному дослідженні І. Ісаєва [3], який пропонує розглядати педагогічну культуру як інтегральну якість особистості педагога-професіонала, як умову й передумову ефективної педагогічної діяльності, як узагальнений показник професійної компетенції викладача і як мету професійного вдосконалення.

Ефективним засобом підготовки вчителя до засвоєння способів соціально значущої культурної діяльності, їх інтеріоризації, розвитку відповідних їм особистих якостей і професійних умінь є мистецтво. Воно відіграє настільки важливу роль у розвитку культури, має такий широкий поліфункціональний культуротворчий вплив, що нерідко саме із художньою культурою пов'язують уявлення про власне культурну галузь діяльності.

Останнім часом у педагогічній науці спостерігається помітне посилення інтересу до проведення досліджень, пов'язаних з вивченням впливу мистецтва на формування культури майбутнього вчителя. У працях відомого українського вченого О. Рудницької зроблено спробу зіставити культуру художнього сприйняття і педагогічну культуру вчителя. Автор виділяє блок таких взаємопов'язаних інтегральних якостей, як комунікативність, емпатію, креативність, рефлексію, і доводить, що вони можуть бути багатоаспектною характеристикою і культури художнього сприйняття, і педагогічної культури. Міждисциплінарна сутність цих якостей дає підстави науковцю визначити і

сформулювати закономірності, що лежать в основі розвитку педагогічної культури, в її взаємозв'язку з формуванням культури художнього сприйняття [6].

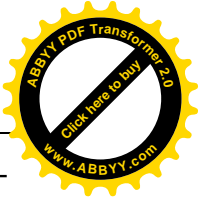
Художньо-педагогічна культура народжується в діалозі художньої й педагогічної культур. З одного боку, вона реалізує гуманістичний потенціал мистецтва у всьому різноманітті його функцій, а з другого – наповнює естетичним змістом педагогічну діяльність. На макрорівні художньо-педагогічна культура обумовлена соціально-економічними факторами, специфікою національного менталітету, художньо-естетичними і педагогічними ідеями, що властиві певній епосі й особливостями їх реалізації в державній освітній системі.

У процесі інтеріоризації особистістю педагога гуманістичного потенціалу, цінностей і технологій мистецтва, у результаті накопичення досвіду художньо-педагогічної діяльності та наповнення її особистісним і професійним смислом формується *художньо-педагогічна культура вчителя*. Цей феномен ми розуміємо як інтегративне особистісне утворення, що включає систему засобів, способів і результатів діяльності, спрямованої на сприйняття, відтворення та поширення художньо-педагогічних цінностей і технологій.

У процесі вивчення феномену художньо-педагогічної культури вчителя музики необхідно враховувати діалектику загальнохудожнього й педагогічного, а також детермінованість художньо-педагогічної культури закономірностями і властивостями культури в цілому. Теоретичну основу зазначеного феномену становлять праці В. Сластьоніна і представників його наукової школи, зокрема концепція І. Ісаєва щодо трикомпонентної моделі професійно-педагогічної культури [4]. Згідно із цією концепцією у змісті художньо-педагогічної культури вчителя поєднуються три специфічні компоненти – аксіологічний, технологічний та індивідуально-творчий.

Аксіологічний компонент художньо-педагогічної культури вчителя музики включає:

- сукупність гуманістично-ціннісних орієнтацій, педагогічних і художніх цінностей;
- естетичне ставлення до мистецтва, усвідомлення цілісності світової художньої культури і різноманіття її історичних та національних моделей;
- розуміння пріоритету вітчизняної культури у становленні естетичного тезауруса особистості, необхідності етичної домінанти в системі оцінки явищ художньої культури, визнання незамінної ролі мистецтва у процесі формування культурних еталонів у дитинстві й удосконаленні професійної культури вчителя;
- орієнтацію на емпатію та співтворчість, на діалогічні, суб'єкт-суб'єктні відносини у процесі естетичного виховання школярів,

установку на самовизначення, самоосвіту, саморозвиток у сфері художньо-педагогічної культури.

Технологічний компонент утворюють:

1. усна і письмова, народна й академічна традиції естетичного виховання та художньої освіти, канонічні й інноваційні форми художньо-педагогічної культури, техніка вирішення типових й оригінальних художньо-педагогічних завдань;

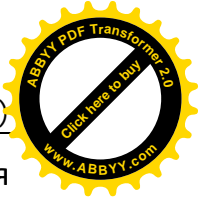
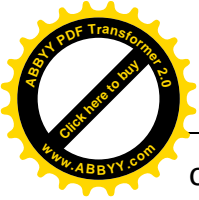
2. досвід системної організації і планування навчальної та позакласної роботи з естетичного виховання школярів, майстерність інтерпретації художньої інформації та адаптації її для дитячої аудиторії;

3. культура мови і спілкування у художньо-педагогічному процесі, практика діагностики й прогнозування естетичного розвитку школярів;

4. техніка рефлексії з метою аналізу і коригування художньо-педагогічної діяльності, підвищення її ефективності та гарантованості результатів.

Індивідуально-творчий компонент поєднує властивості індивідуальності (незалежність суджень, принциповість, цілеспрямованість, сензитивність, артистичність), інтелектуальні здібності (оригінальність, гнучкість, швидкість, критичність, асоціативність, продуктивність, метафоричність мислення, гармонія раціонального та інтуїтивного), художньо-естетичний досвід особистості (сенсорна культура, багатство емоційних модальностей, загальнохудожня ерудиція, знання універсальних естетичних законів та навички естетичної діяльності), художні здібності, що проявляються у процесі сприйняття, переживання, оцінки і створення художніх образів, а також художньо-педагогічні здібності, які реалізуються у творчому підході до планування й вирішення художньо-педагогічних завдань, у створенні власного стилю художньо-педагогічної діяльності.

Змістові та операціональні характеристики компонентів художньо-педагогічної культури залежать від спеціалізації і кваліфікації вчителя, що дає підстави для поділу художньо-педагогічної культури на загальну і професійну. Розвиток професійної галузі художньо-педагогічної культури здійснюється в умовах спеціальної художньо-педагогічної освіти, профілі якої відповідають різним видам мистецтва (музика, образотворче мистецтво, театр, хореографія). У цій сфері особлива увага приділяється технологічному й індивідуально-творчому компонентам. Аксиологічний компонент художньо-педагогічної культури виконує системоутворюючу функцію, його зміст універсальний і прямо не залежить від спеціалізації вчителя. Загальну художньо-педагогічну освіту отримують студенти всіх факультетів педагогічних навчальних закладів; і для «фізиків», і для «ліриків» мистецтво виступає незамінним фактором виховання гуманістичної спрямованості

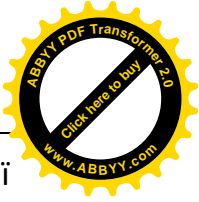
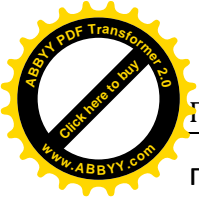

особистості, формування її ціннісних орієнтацій, духовного наповнення професійної культури.

Розвиток художньо-педагогічної культури детермінується чергуванням різних фаз, і кожній стадії цього розвитку властива певна домінанта. Так, на довузівському етапі найважливішим завданням є розвиток загальної культури, художньої ерудиції, морально-естетичних цінностей, комунікативних здібностей майбутнього педагога. Для післявузівського етапу провідною є професіоналізація художньо-педагогічного мислення і діяльності з орієнтацією на системне бачення певних завдань, гуманістичні цінності художньої культури, установка на художню самоосвіту й самовиховання. Період навчання у ВНЗ характеризується тенденцією до оволодіння системою художньо-педагогічних знань, технологією художньо-педагогічної діяльності, розвитком особистісної й професійної культури майбутнього вчителя. Студенти-першокурсники приходять у вищий навчальний заклад з певною системою поглядів на світ та мистецтво. Характерна ознака цих поглядів – суперечності між визнанням величезних можливостей художніх творів у контексті їх впливу на людську особистість і недооцінкою мистецтва як освітньої галузі. Унаслідок прагматизації сучасної освіти предмети мистецтва у школі стали другоплановими. Для більшості студентів уроки музики, образотворчого мистецтва в школі були нецікавими, спілкування з мистецтвом за межами школи, як правило, відбувалося спонтанно, у пасивних формах художньої діяльності й полягало насамперед у прослуховуванні аудіозаписів популярної музики.

Проблеми іншого роду виникають зі студентами, що навчалися в спеціалізованих мистецьких навчальних закладах. У свій час вони були орієнтовані на вдосконалення виконавських навичок, тому у структурі їх художньо-педагогічної діяльності існує дисбаланс між художньо-естетичним і психолого-педагогічним компонентами. Отже, проблема формування художньо-педагогічної культури майбутнього вчителя набуває актуальності вже на довузівському етапі, тому у процесі професійного становлення студентів необхідно реалізовувати компенсаторні, адаптаційні та розвиваючі функції художньо-педагогічної освіти.

На становлення художньо-педагогічної культури вчителя впливає не тільки система освіти у ВНЗ, але й середовище, в якому відбувається життя й діяльність особистості. Цілеспрямованому художньо-естетичному розвитку майбутнього педагога в системі вищої професійної освіти протистоять стихійні впливи телебачення, радіо, преси, відео- та аудіопродукції. Комерціалізація мистецтва та засобів масової інформації, їх позаестетичний і антигуманний характер справили певний вплив на смаки сучасної молоді. Аналіз динаміки ціннісних орієнтацій студентів дозволяє говорити про необхідність

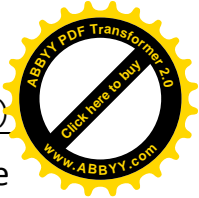
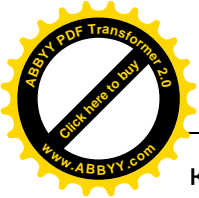
пріоритетного впливу на майбутнього вчителя музики з боку педагогічної системи ВНЗ з метою забезпечення ефективного керівництва взаємодією студентської молоді й художнього середовища.

Зміст музично-педагогічної підготовки вчителя є цілісною багатофункціональною системою, в якій активно взаємодіють художньо-естетичний і психолого-педагогічний елементи, людинознавство й мистецтвознавство. У структурі музично-педагогічної освіти студентів ми визначили наступні компоненти: музично-теоретичний, музично-історичний, музично-виконавський, методологічний, технологічний і практичний. Цей розподіл є умовним, оскільки всі компоненти тісно взаємодіють у системі формування музично-педагогічної культури вчителя музики.

Динаміка розвитку зазначеного феномену залежить від таких провідних факторів: природних задатків, ступеня розвитку музичних здібностей; повноти й адекватності музичних знань, умінь і навичок; особливостей мотивації музично-педагогічної діяльності студентів. Музично-педагогічна культура майбутніх педагогів формується в різному кількісному та якісному співвідношенні цих факторів і проявляється в естетичному ставленні до музики як виду мистецтва й засобу виховання.

Джерелом музично-естетичного розвитку особистості майбутнього вчителя музики є потреби, установки, мотиви, що формуються в музично-педагогічній діяльності. Мотиваційно-ціннісне ставлення до музично-педагогічної діяльності передбачає переконаність в універсальності гуманістичного потенціалу мистецтва, особистісне прийняття музики, активне прагнення майбутнього вчителя до включення музичного мистецтва в навчально-виховний процес, зацікавленість у музично-естетичному розвитку школярів, бажання збагачувати свій методичний багаж і технологію художньо-педагогічної діяльності, установку на розвиток власних творчих здібностей і художньої ерудиції, потребу вдосконалювати навички сприйняття, виконання, творення та оцінки музики. Недостатньо розвинена мотивація до музично-педагогічної діяльності студентів часто пов'язана з невпевненістю у власних творчих силах. Завдання викладача – створення певних умов для самовизначення особистості та ситуацій успіху, в яких майбутній учитель зможе виявити найбільш сильні сторони своєї особистості.

Висновки. У процесі художньо-педагогічної діяльності на рівнях особистісних властивостей, відносин і дій синтезуються психолого-педагогічний і художньо-естетичний компоненти професійної культури вчителя, розвиваються культура мови й спілкування, сенсорна й моторна активність, фантазія, уява, ініціативність, що є значущим для становлення професіоналізму вчителя в єдності його мотиваційно-ціннісного, когнітивного та операціонально-діяльнісного компонентів, а також підвищення

конкурентоспроможності суб'єктів професійно-педагогічної діяльності. Це дозволяє розглядати художньо-педагогічну культуру як спосіб творчої самореалізації особистості, міру індивідуально-професійного розвитку й показник педагогічної майстерності майбутнього вчителя музики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бенин В.Л. Сущность понятия «педагогическая культура» / В.Л. Бенин // Понятийный аппарат педагогики. – Екатеринбург, 1996. – 277 с.
2. Гармаш Е. Б. Формирование педагогической культуры будущего учителя : автореф. дисс. на соискание учёной. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика и история педагогики» / Е. Б. Гармаш. – К., 1990. – 16 с.
3. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя: учеб. пособ.[для студ. высш. учеб. завед.] / И. Ф. Исаев. – М.: Академия, 2002. – 208 с.
4. Исаев И. Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы / И. Ф. Исаев. – М.–Белгород, 1993. – 112 с.
5. Пахтер М. Культура на перепутье : культура и культурные институты в XXI веке / М. Пахтер, Чарльз Лэндри Ч.; пер. с англ., предисл. М. Гнедовского ; Фонд «Институт культурной политики». – М. : Классика-XXI, 2003. – 96 с. – (Культурные стратегии).
6. Рудницька О.П. Сприйняття музики і педагогічна культура вчителя / О. П. Рудницька – К. : КДПІ, 1992. – 96 с.

РЕЗЮМЕ

В.В. Григорьева. Содержательные и структурные характеристики художественно-педагогической культуры будущего учителя музыки.

В статье обоснована необходимость формирования у будущих учителей музыки художественно-педагогической культуры как интегрального качества личности. Отмечена роль искусства с его полифункциональным и культуросозидательным влиянием в процессе гуманистической направленности личности будущего специалиста и формирования его эстетического тезауруса. Предложена структура представленного феномена, состоящая из трёх компонентов – аксиологического, технологического и индивидуально-творческого.

Ключевые слова: учитель музыки, художественно-педагогическая культура, профессионализм учителя, гуманистический потенциал искусства.

SUMMARY

V. Grigoryeva. Rich in content and structural descriptions of artistic and pedagogical culture of a future music teacher.

The article proves necessity of forming for the future music teachers of artistic and pedagogical culture as integral quality of personality. The role of art is analyzed with his polyfunctional and culturecreate influence in the process of humanism orientation personality of future specialist and forming of his aesthetic thesaurus. The author offers the structure of the presented phenomenon, consisting of three components – axiological, technological and individual-creative.

Key words: music teacher, artistic and pedagogical culture, teacher professionalism, humanistic potential of art.